

ARAP BAHARI'NIN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ¹

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN*

Arş. Gör. Dr. Özge UYSAL ŞAHİN**

ÖZ

2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan ve daha sonra Libya, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde yaygınlaşarak devam eden toplumsal olaylar Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Yakın coğrafyada bulunan ve hem ortak geçmişe sahip hem de ekonomik ve politik ilişkilerimizin olduğu bu ülkelerdeki toplumsal gelişmeler, Türkiye'yi de çok boyutlu olarak etkilemektedir. Sosyal, politik, askeri ve ekonomik yönleri olan bu etkilerden ekonomik boyutta olanlar belki de Türkiye'nin bu süreçten olumlu ya da olumsuz etkilenmesinin temel belirleyicisi olacaktır. Bu bağlamda, insani ve politik bakış açısının ötesinde Arap Baharı'nın sadece ekonomik yönü ile ele alınması bu çalışmanın ana konusudur. Çalışmada, Arap Baharı'nın Türkiye ekonomisine mevcut ve olası makroekonomik etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Türkiye, Ekonomik Etki

JEL Kodları: H87, F50

THE EFFECTS OF THE ARAB SPRING ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

The social events which started in Tunisia in late 2010 and have continued to spread to countries such as Libya, Egypt and Syria are called as the Arab Spring. The social developments in these countries affect Turkey multi-dimensionally which is located in nearby geography and has both common history and also economic and political relations with them. These effects have social, political, military and economic aspects and the economic ones may be the main determinant in that Turkey are affected positively or negatively from this process. In this regard, beyond the humanistic and political viewpoint, handling the Arab Spring only with economic aspect is the main topic of this paper. In this paper, the existing and potential macroeconomic effects of the Arab Spring to Turkish economy are analyzed.

Key Words: Arab Spring, Turkey, Economic Effect

JEL Codes: H87, F50

¹ Bu çalışma 31 Ekim-1 Kasım 2013 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen 5.Uluslararası İktisatçılar Zirvesi'nde sunulan aynı isimli bildirinin gözden geçirilerek düzeltilmiş halidir.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F, Maliye Bölümü, sahins1967@gmail.com

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F, Maliye Bölümü, uysal83@gmail.com

1.GİRİŞ

Türkiye'nin sosyal, politik, ekonomik ve kültürel bağlamda önemli tarihsel birliktelikleri bulunduğu Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin birçoğunda Arap Baharı olarak adlandırılan bir süreç yaşanmaktadır. Bu ülkelerde irili ufaklı yönetim karşıtı eylemler, başkaldırı ve iç savaş gibi durumlarla kendini gösteren Arap Baharı, üçüncü yılına girmiştir. Yaşanan süreç, bölge ve dünya ekonomisi için önemli sonuçlar üretmektedir. Diğer yandan, bu ülkelerdeki iç karışıklıklar ve devrim - karşı devrim süreçleri halen devam etmektedir. Sürecin ilk baştaki olumlu havası dağılmış görünmektedir. Bazı yorumlara göre de Arap Baharı, *Arap Kışı*'na dönüşmüştür. İlk başlarda demokratik taleplerin dile getirilerek totaliter rejimlerin yıkılmasıyla bu ülkelerde daha demokratik rejimlerin kurulacağı, adaletli ve eşitlikçi bir kalkınma sürecinin başlayacağı yönündeki beklentiler daha sonra yerini karamsarlığa ve umutsuzluğa bırakmıştır. Demokrasiye geçiş sürecinde çoğu ülkede kısa süre sonra ya tersi yönde bir karşı devrim yaşama geçmiş ya da iç karışıklıklar ve istikrarsız bir politik süreç ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin içinde buldukları kaos ortamı, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkileri de kaosa sokmaktadır. Sürecin belirsizliği nedeniyle, bu ülkelerle ilişkilerde uygulanabilecek politikalar tartışmalı hale gelmektedir.

Arap Baharı, hem olayların yaşandığı ülkeleri hem de bu ülkelerle güçlü siyasi ya da ekonomik ilişkileri bulunan ülkeleri derinden etkilemiştir. Öncelikle, bu bölge elbette ki petrol kaynakları nedeniyle en çok, dünya petrol piyasasını etkilemektedir. Arap Baharı'nın başlangıcından bu yana petrol fiyatları yükselmekte, petrol fiyatlarının yükselmesi de başta Türkiye gibi petrol ithalatçısı ülkeler olmak üzere, birçok ülke ekonomisini etkilemekte ve nihayetinde dünya ekonomik dengelerini değiştirmektedir. Arap Baharının etkisiyle, çoğu ülkede ithalat ve ihracat başta olmak üzere, turizm hareketleri ve sermaye akımları seyrini değiştirmektedir. Türkiye, Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerin çoğunluğuyla güçlü siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilere sahiptir. Dahası, son 10 yıldır bu bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkiler sürekli gelişmekte ve çeşitlenmektedir. O yüzden, bu ülkelerde yaşanan gelişmelerin Türkiye ekonomisine mevcut ve olası sonuçları iyi değerlendirilmelidir. Bölgede ilişkilerini geliştirerek gücünü arttıran bir Türkiye, nihayetinde küresel ölçekte daha etkili bir ülke konumuna gelecektir. Bu bağlamda, bu çalışmada Arap Baharı'nın çeşitli alanlarda Türkiye ekonomisine yarattığı etkiler incelenmektedir.

2.ARAP BAHARI: ANLAMI VE KAPSADIĞI ÜLKELER

Arap Baharı, 17 Kasım 2010'da Tunus'ta başlayan ve buradan dalga dalga Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki pek çok Arap ülkesine yayılan bir süreçtir. Bu süreçte, ülkelerde yönetim karşıtı protestolar, mitingler, gösteriler ve iç çatışmalar meydana gelmiş ve halen de gelmektedir (Masetti, Körner, Forster ve Friedman, 2013: 2). Arap Baharı bazı ülkelerde büyük çapta, bazılarında ise daha ılımlı hareketlerle cereyan etmektedir. Özü itibarıyla, Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan

hakları talebiyle başkaldırı ve isyanı olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Arap Baharı'nın Arap dünyasındaki baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı yapılan farklı ölçeklerdeki halk hareketlerini ifade ettiği söylenebilir (Doğan ve Durgun, 2012: 62). Hem ekonomik zorluklardan hem de siyasi baskı ve yozlaşmışlıklardan sıkılan bölge halkları daha demokratik, özgür ve iyi koşullarda yaşamak için seslerini çeşitli protesto ve ayaklanmalarla duyurmak istemişlerdir.

Bu protesto ve ayaklanmalar Tunus'ta başlamış ve domino etkisiyle diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Arap Baharı, Bahreyn, Cezayir, Fas, Irak, İran, Libya, Lübnan, Moritanya, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde görülmüştür. Bununla birlikte özellikle, Mısır, Libya, Tunus ve Suriye gibi ülkelerde rejim değişikliği ve/veya iç savaş gibi kuvvetli sonuçlar üretirken, diğer ülkelerde farklı şekillerdeki isyan ve protesto hareketleriyle devam etmektedir.

Arap Baharı, geniş bir coğrafyada birçok ülkeyi karşılıklı olarak etkilemektedir. Şu an itibariyle sürecin nasıl evrileceği de henüz belirsiz görünmektedir. Diğer yandan, bu sürecin daha uzun bir müddet devam edebileceği söylenebilir. Bölgedeki başka ülkelerde de benzer hareketlerin şiddetlenerek yaygınlaşması durumunda, politik ve ekonomik sonuçları şu an için öngörülemez boyutlara erişebilir. Nitekim şu ana kadar yaşananlar hem bölge ekonomileri hem de Türkiye açısından kayda değer sonuçlar üretmiştir.

3.ARAP BAHARI'NI ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Arap Baharı'nı ortaya çıkaran nedenler; a) sosyo-ekonomik nedenler, b) siyasi nedenler ve c) küreselleşme ve teknolojik gelişmeler olarak kategorize edilebilir. Bu nedenler sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

3.1.Sosyo-Ekonomik Nedenler

Arap Baharı'nın başlamasında, bu ülkelerde enflasyon, işsizlik, zor yaşam koşulları, gıda sıkıntısı ile petrol fiyatlarındaki artış ve azalışlar bir şekilde belirleyici olmuştur (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 150). Son on yılda artan petrol fiyatlarına karşın refah artışının sağlanamaması ve özellikle de gelir dağılımında adaletsizliğin kötüye gitmesi halklar arasındaki huzursuzlukları körüklemiştir (Allanson, Baumann, Taub, Themner ve Wallenstein, 2012: 150). Halk, giderek fakirleşirken, özel sektörün zayıf ve devlet patronajına dayalı olması, özellikle gençler arasında işsizliğin artmasına neden olmuştur. Söz konusu ülkelerin demografik yapısı da genç işsizliğin artmasına olanak vermektedir (Malik ve Awadallah, 2013: 296). Bu tür ekonomik problemler, yolsuzluk ve konut sorunu ile birleşince, bölgede fitili yakılan ateşin yayılması zor olmamıştır.

Bu ülkelerin birçoğu petrol ihraç eden ülkeler olmasına rağmen milli gelirin önemli kısmının belli bir grubun elinde toplanması, gelir dağılımındaki çarpıklığın yanında sanayileşme ve

kalkınmanın başarılammaması geniş halk yığınlarının yönetimlere olan güvenini sarsmıştır. Küreselleşen bir dünyada, her türlü iletişim olanaklarıyla halk yığınları, Batı ülkeleri gibi refah içinde yaşamının mümkün olabileceğine - olması gerektiğine inanmaya başlamışlardır. Sadece devlet patronajında belli gruplara yönelik kaynak tahsisi yanında finansal piyasaların gelişmemiş olması, mülkiyet haklarının güvence altına alınmamış olması, dışa kapalı bir ekonomik sistem ve dinamik bir özel sektörün oluşumunu engelleyen buna benzer nedenlerle bu ülkelerdeki halklar yeni bir ekonomik sistem özlemi ve arayışı içine girmişlerdir.

3.2. Siyasi Nedenler

Arap Baharı'nın siyasi nedenlerinin başında yönetimlerin demokrasiden uzak ve otokratik yapıda olması gelmektedir. Rejimlerin giderek diktatörlüğe kayması, halk arasında korku, huzursuzluk ve gelecek kaygısının da giderek artmasına yol açmıştır. Uzun yıllardır iktidarı ellerinde bulduran antidemokratik yönetimler, dışa kapalı bir rejimde halkı sürekli baskı altında tutmuş, halkın siyasi ve ekonomik taleplerine karşılık vermemişlerdir. Bu bağlamda, halk arasında bu tür baskıcı ve yozlaşmış yönetimlere karşı oluşan tepki Arap Baharı'nı tetiklemiştir.

Arap Baharı'nı ortaya çıkaran nedenlerden bir diğeri de zayıf kurumsal yapılanmadır (Montalvo, 2012: 3). Söz konusu ülkelerde bürokratik kurumların kalitesinin düşük ve işleyişinin oldukça yavaş ve sorunlu olması, halk arasında rahatsızlık yaratan bir konu olmuştur. Ayrıca merkezileşmiş bürokratik sistem belirli elit grupların himayesinde toplanmıştır. Sadece belirli kişilerin taleplerini yerine getirmeye öncelik veren bu elit gruplar, sıradan insanların taleplerini göz ardı etmiş, toplumsal refah ve sosyal adaleti sarsmışlardır (Malik ve Awadallah, 2013: 297). Uzun süreli iktidarların rüşvet ve yolsuzluğu kurumsallaştırmış olması da rahatsızlıkları arttırmıştır.

3.3. Küreselleşme ve Teknolojik Gelişmeler

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ve dünyanın giderek küresel hale gelmesi, Arap gençlerinin sosyal medya aracılığıyla gelişmiş ülkelerdeki imkanları görmelerine, kendi ülkelerinde de bunları elde etmek istemelerine ve elde edemeyince de sisteme baş kaldırmalarına yol açmıştır (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 151). Bu bağlamda, Arap Baharı'nın ateşini körükleyen nedenlerden birinin de küreselleşme ve bilgi/iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim olduğu ifade edilebilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde en önemli rolü sosyal medya oynamıştır. Sosyal medya, yönetim karşıtı hareketlere destek bulmuş, bireyleri mobilize ederek kitle hareketlerine neden olmuş, ayaklanmanın küçük bir grupla sınırlı kalmamasını sağlamış ve otokratik rejimlerin baş belası haline gelmiştir (Szajkowski, 2011). Bu yüzden liderler, sosyal medyaya yönelik olarak çeşitli yasaklama ve kontrollere başvurmuşlardır. Sosyal medya içerisinde de özellikle sosyal paylaşım siteleri Facebook ve Twitter, kitlelerin kısa süre içinde örgütlenmesini ve protestoların kitlesel niteliğe dönüşmesini sağlamıştır.

4. ARAP BAHARI'NIN POLİTİK SONUÇLARI

Arap Baharı sonucunda bazı ülkelerde yönetim değişikliği nedeniyle seçimler yapılmış, bazı ülkelerin iktidarları ise reformlar yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle çoğulculuğun ve demokratikleşmenin gerçekleştirilmesi yönünde çeşitli adımlar atılmıştır. Özgür seçimlerin yapılması ve yeni anayasa yapma çalışmaları bu yöndeki önemli çabaları oluşturmaktadır. Fakat her ülkede reform hareketleri başarıya ulaşamamıştır.

Tunus'ta 23 yıldır ülkeyi yöneten Zeynel Abidin bin Ali'nin ülkeyi terk etmek zorunda kalmasının ardından, ülkede daha adil ve özgür bir seçim yapılarak, ılımlı İslamcı bir parti olan Ennahda iktidara gelmiştir. *Mısır'da* protestolar neticesinde, uzun yıllardır ülkeyi yöneten devlet başkanı Hüsnü Mübarek istifa etmiş ve silahlı kuvvetler yönetimi devralmıştır. Hemen ardından Müslüman Kardeşlerin öncülüğündeki Özgürlük ve Adalet Partisi, seçimlerde aldığı yüksek oy oranıyla iktidara gelmiştir. 2013 yılındaki askeri darbe ile süreç daha farklı bir boyuta evrilmiştir. *Libya'da* ayaklanmanın ardından çıkan iç savaş, Kaddafi'nin öldürülmesiyle sona ermiştir. Temmuz 2012'de yapılan seçimlerde ise ılımlı İslami bir parti yönetime gelmiştir. 30 yıldır Ali Abdullah Salih tarafından yönetilen *Yemen'de*, protestoların şiddetlenmesinin ardından çıkan iç savaş neticesinde, devlet başkanı Ali Abdullah Salih, dokunulmazlık verilmesi şartı ile istifa etmiştir. *Bahreyn'de* gösteriler neticesinde Kral Hamad İbn İsa Al Khalifa bazı ekonomik reformları gerçekleştirmek üzere adımlar atmış ve bazı önemli yöneticileri de görevden almıştır. *Ürdün'de* Kral bin Abdül Aziz başbakanı görevden alarak kabinesini lağvetmiş, anayasa ve seçimler konusunda da önemli adımlar atmıştır. Nihayetinde, Meclis seçimleri yapılarak ilk parlamenter hükümet göreve başlamıştır. *Cezayir'de* protestoları dindirmek için hükümet gıda fiyatlarını düşürmüştü, 19 yıldır devam eden olağanüstü hali kaldırmıştır. Ardından yapılan seçimlerde liberal bir parti iktidara gelmiştir. *Fas'ta* protestoları dindirmek isteyen Kral VI. Muhammed, bazı ekonomik ve sosyal reformların yapılması yönünde çalışmalar başlatmış ve demokratikleşme yönünde bazı adımlar atmıştır. Aynı dönemlerde, yukarıda bahsi geçen ülkelerin dışında *Lübnan, Suudi Arabistan, Moritanya, Umman, Irak ve İran'da* da yönetim karşıtı çeşitli protesto ve gösteriler yapılmıştır. Bu protesto ve gösteriler sonucunda söz konusu ülkelerin kral veya devlet başkanları önemli siyasi, sosyal ve ekonomik reformlar yapmak durumunda kalmışlardır. Bazı yöneticiler görevden alınmıştır. Daha demokratik siyasi bir sistem oluşturulması ve adil seçimler yapılması için yeni düzenlemeler getirilmiştir. Arap Baharı sürecinde Türkiye'yi en çok etkileyen *Suriye'de* ise, devlet başkanı Beşar Esad ülkedeki olayları dindirmek için hükümet yöneticilerini görevden alma ve olağanüstü halin kaldırılması gibi bazı adımlar atmış durumda kalmıştır. Ama atılan adımlar ülkedeki gerginlikler ve çatışmaları durdurmaya yetmemiştir. Muhalifler, ülke çapında silahlı isyana kalkışmışlardır. Çatışmalar bütün şiddetiyle halen devam etmektedir. İç savaş sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiş, sakat kalmış yerlerini yurtlarını terk etmek durumunda kalmıştır. Suriye'den kaçan insanlar başta Türkiye olmak üzere

bölgedeki birçok ülke için ciddi bir mülteci sorunu doğurmuştur. Suriye’de yaşanan sorun, bölgesel - hatta küresel bir sorun haline gelmiştir. Yakın bir gelecekte de çözümü zor görünmektedir.

Arap Baharı şu an itibarıyla kaotik bir durumdadır. Örneğin Mısır’da reform süreci bir devrim- karşı devrim sürecine dönerken, Suriye’de uzun süredir devam eden ve geleceği henüz belirsiz olan şiddetli bir iç savaş yaşanmaktadır. Diğer ülkelerin çoğunda da çeşitli siyasi gruplar arasındaki gerilimler ve çatışmalar bu ülkelerin demokrasileri ve ekonomileri adına ciddi risk oluşturmaktadır. Aynı şekilde, dönüşüm süreci bazı karşıt gösterileri ve radikal hareketleri de ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler ise Arap Baharı’na destek veren Batılı ülkelerin sürece daha temkinli yaklaşımlarına neden olabilmektedir. Bu durum ise Arap Baharı’nın geleceğini riske sokmaktadır.

5.ARAP BAHARI’NIN EKONOMİK SONUÇLARI

Arap Baharı’nın gerçekleştiği ülkelerin ekonomileri de elbette bu süreçten etkilenmiştir. Söz konusu ülkelerin belli başlı makro ekonomik göstergelerinin Arap Baharı öncesi ve sonrası gelişimleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Arap Baharı’nın Ekonomik Sonuçları

	Büyüme (%)				Toplam Yatırım (GSYİH'nın Yüzdesi)				İşsizlik Oranı			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
<i>Cezayir</i>	1,7	3,6	2,3	2,5	46,8	41,6	36,1	36,5	10,1	9,9	9,9	9,6
<i>Bahreyn</i>	3,2	4,7	2,1	3,8	27,2	30,9	24,7	26,5	4	3,6	4	3,4
<i>Mısır</i>	4,6	5,1	1,7	2,2	19,1	19,5	17,1	16,7	9,3	9,2	12,1	12,3
<i>İran</i>	3,9	5,8	3,1	-1,8	39,8	41,2	31,8	30,1	11,9	13,4	12,3	12,4
<i>Irak</i>	5,8	5,8	8,5	8,4	--	--	--	--	--	--	--	--
<i>Ürdün</i>	5,4	2,3	2,5	2,8	24,4	23,1	24,6	25,4	12,9	12,5	12,9	12,2
<i>Lübnan</i>	9	7	1,5	1,5	34,2	33,1	26,6	24,6	--	--	--	--
<i>Libya</i>	-0,7	5,1	-62,1	104,4	39,1	39,6	20,1	16,5	--	--	--	--
<i>Moritanya</i>	-1,2	5,1	3,8	6,3	24,6	24,1	32,1	42,6	--	--	--	--
<i>Fas</i>	4,7	3,6	4,9	2,9	35,6	35,1	35,9	35,8	9,1	9,1	8,9	8,8
<i>Umman</i>	3,2	5,5	4,4	5	25,3	24,9	28,5	29	--	--	--	--
<i>Suudi Arabistan</i>	1,8	7,4	8,4	6,8	31,7	30,7	27,1	26,6	10,4	10	12,3	n/a
<i>Suriye</i>	5,9	3,4	--	--	22,1	24,1	--	--	8,1	8,6	n/a	n/a
<i>Tunus</i>	3,1	3,1	-1,9	3,6	24,7	26,3	24,9	26,2	13,2	13	13	18,9
<i>Yemen</i>	3,8	7,7	-10,4	0,1	13,5	11,6	5,4	9,6	--	--	--	--
	Enflasyon Oranı (TÜFE)				Cari Hesap Dengesi (GSYİH'nin Yüzdesi)				Bütçe Dengesi (GSYİH'nin Yüzdesi)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
<i>Cezayir</i>	5,7	3,9	4,5	8,8	0,2	7,4	9,9	5,9	-6,8	-1,8	-1,7	-3,4
<i>Bahreyn</i>	2,7	1,9	-0,4	1,2	2,9	3,5	12,5	15,4	-6,6	-7	-1,7	-2,6
<i>Mısır</i>	16,2	11,7	11,1	8,6	-2,3	-1,9	-2,5	-3,1	-6,9	-8,3	-9,8	-10,7

	Büyüme (%)				Toplam Yatırım (GSYİH'nın Yüzdesi)				İşsizlik Oranı			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
<i>İran</i>	10,7	12,3	21,4	30,6	2,6	6,5	11,9	4,8	0,9	3	4,1	-2,3
<i>Irak</i>	-2,1	2,4	5,6	6,1	-8,3	3	12,4	7	-12,7	-4,3	4,9	4
<i>Ürdün</i>	-0,6	5	4,4	4,7	-3,2	-5,2	-12	-18,1	-8,9	-5,6	-5,7	-8,8
<i>Lübnan</i>	1,2	4,4	4,9	6,5	-9,8	-9,6	-12,5	-16,1	-8,3	-7,7	-6,1	-9
<i>Libya</i>	2,4	2,4	15,9	6,1	14,8	19,4	9,1	35,8	-3	8,9	-18,7	20,8
<i>Moritanya</i>	2,1	6,2	5,6	4,9	-10,6	-8,6	-7,3	-25,8	-5,1	-1,9	-1,4	2,6
<i>Fas</i>	0,9	0,9	0,9	1,2	-5,4	-4,1	-8,1	-9,6	-1,8	-4,4	-6,8	-7,5
<i>Umman</i>	3,5	3,2	4	2,9	-1,2	8,6	17,6	15,6	-2,1	3,8	4,7	10,4
<i>Suudi Arabistan</i>	4,1	3,8	3,7	2,8	4,8	12,6	23,6	24,3	-4,1	3	12,4	15,2
<i>Suriye</i>	2,8	4,3	--	--	-2,7	-2,8	--	--	-2,9	-4,8	-	-
<i>Tunus</i>	3,5	4,4	3,5	5,5	-2,8	-4,7	-7,3	-8	-2,3	-0,4	-3	-4,4
<i>Yemen</i>	3,6	11,1	19,5	10,9	-10,2	-3,7	-4	-0,3	-10,2	-4	-4,3	-5,5

Kaynak: IMF (2013) “World Economic Outlook Database”, <http://www.imf.org>, (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2013)

Arap Baharı'nın yarattığı siyasi ve sosyal gerginliklerin en çok etkilediği ekonomik göstergelerin başında milli gelir ve dolayısıyla büyüme oranı gelmektedir. Tablo 1'den görüleceği üzere Irak, Ürdün, Fas ve Suudi Arabistan hariç Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelerde 2011 yılında bir önceki yıla göre büyüme hızı gerilemiştir. Bu gerilemenin en yüksek olduğu ülkelerin başında Libya gelmektedir. Arap Baharı'nın etkisinin yoğun şekilde hissedildiği bu ülkede 2010 yılında büyüme oranı %5,1 iken, 2011 yılında % -62,1'e gerilemiştir. 2012 yılında ise Kaddafi'nin gidişinin hemen ardından % 104,4'lük bir büyüme oranı görülmüştür. Libya'dan sonra büyümenin önemli düşüş gösterdiği ülkeler sırasıyla Yemen, Lübnan ve Tunus olmuştur. Yine bu ülkelerde de büyüme oranları 2012 yılında tekrar yükselişe geçmiştir.

Arap Baharı süreci bu ülkelerin kamu maliyesi üzerinde de önemli etkilerde bulunmuştur. Cezayir, Bahreyn, İran, Irak, Lübnan, Moritanya, Umman ve Suudi Arabistan'da bütçe dengesinde 2010 yılından 2011'e geçildiğinde bir bozulma değil, bir iyileşme meydana gelirken; Mısır, Ürdün, Libya, Fas, Yemen ve Tunus'ta Arap Baharı ile birlikte bütçe açıkları daha da artmıştır. Zaten saymış olduğumuz bu son grup ülkeler Arap Baharı'nın en yoğun hissedildiği ülkeler olmuştur. Rejim değişiklikleri ve reform hareketleri bu ülkelerde kamu harcamalarının artışı ve vergi gelirlerinin azalışına yol açmıştır. Bütçe dengesinin en çok bozulduğu ülkelerin başında ise yine Libya gelmektedir. Libya'da 2010 yılında bütçe milli gelirin % 8,9'u oranında fazla verirken, 2011 yılında bütçe açıkları milli gelirin % -18,7'si olmuştur. Fakat 2012 yılında tekrar artıya geçmeyi başarmıştır. Libya'dan sonra bütçe dengesinin en çok bozulduğu ülkeler sırasıyla Tunus, Fas ve Mısır olmuştur.

Suriye'ye ilişkin ise bir veri olmamakla beraber bütçe dengesinde bir gerilemenin gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Aynı durum büyüme oranı için de söylenebilir.

Benzer gelişmeler cari işlemler dengesi için de geçerlidir. Cezayir, Bahreyn, İran, Irak, Moritanya, Umman ve Suudi Arabistan'da cari işlemler hesabında iyileşme meydana gelirken; Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Libya, Tunus ve Yemen'de cari işlemler dengesi daha da bozulmuştur. Arap Baharı'nın etkisinin yoğun görüldüğü bu ülkelerde ihracat kayıpları yanında turizm gelirlerindeki azalmalar cari işlemler hesabındaki bozulmanın temel belirleyicisidir. Cari işlemler dengesindeki bozulmanın en fazla olduğu ülkelerin başında Ürdün gelmektedir. 2010 yılında bu ülkede cari işlemler açığı % -5,2 iken, 2011 yılında % -12 olmuştur. 2012 yılında ise bu oran % -18,1'e yükselmiştir. Benzer durum Lübnan'da da geçerlidir. 2010 yılında bu ülkede cari işlemler açığı % -9,6 iken, 2011 yılında % -12,5'e ve 2012 yılında % -16,1'e yükselmiştir. Bununla beraber, Suudi Arabistan ve Umman cari işlemler hesabının iyileşme gösterdiği ülkelerin başında gelmektedir. Bu dönemde meydana gelen petrol fiyatlarındaki artışlar bu ülkelerin cari işlemler dengesindeki iyileşmenin başlıca nedenidir.

Arap Baharı'nın yarattığı ekonomik istikrarsızlıklardan biri de enflasyon oranlarında görülen artış olmuştur. En yüksek enflasyon artışı ise İran'da gerçekleşmiştir. 2010 yılında bu ülkede enflasyon % 12,3 iken, 2011 yılında % 21,4 ve 2012 yılında % 30,6 olmuştur. İran'ı Libya, Yemen ve Cezayir izlemiştir. Bu ülkelerde 2010 yılında enflasyon oranları sırasıyla % 2,4, % 11,1 ve % 3,9 iken, 2011 yılında % 15,9, % 19,5 ve % 4,5'e yükselmiştir. 2012 yılında ise Cezayir hariç söz konusu ülkelerde enflasyon oranları gerileme göstermiştir. Bununla beraber, bazı ülkelerde ise enflasyon oranları 2010 yılından 2011 yılına geçildiğinde artmaktan ziyade gerilemiştir. Bahreyn, Ürdün, Moritanya ve Tunus bunların başında gelmektedir. Bu ülkelerdeki düşüşler çok belirgin olmamakla beraber 2012 yılında da artış eğilimi göstermiştir. Diğer ülkelerde ise belirgin artış ya da azalışlar söz konusu değildir.

Aynı zamanda Arap Baharı'nın tetikleyicilerinden biri olan işsizlik de bu dönemde artış göstermiştir. Bölge genelinde işsizlik ortalama % 10 düzeyindedir. Fakat bu ülkelerde nüfus artış hızının yüksek, özel sektörün zayıf ve büyüme hızının da düşük olduğu hesaba katılırsa genç işsizlerin oranının daha yüksek olduğu tahmin edilebilir. Demografik yapı, özel sektörün istihdam yaratmadaki yetersizliği ve sık görülen ekonomik istikrarsızlıklar bu işsizlik artışının temel belirleyicileridir. En yüksek işsizliğin görüldüğü ülkelerin başında Mısır, Tunus ve Ürdün gelmektedir. Bu ülkelerde 2011 yılında işsizlik oranları % 10'un üzerine çıkmıştır. Özellikle de Tunus'ta neredeyse % 20 seviyesine ulaşmıştır.

Uzun dönemde bu ülke ekonomilerini etkileyecek önemli bir gösterge de milli gelir içerisinde yatırıma ayrılan tutardır. Umman, Ürdün ve Moritanya'da Arap Baharı sürecinde milli gelirden yatırımlara ayrılan pay artarken, Fas'ta ise yatırımlar sürecekte pek etkilenmemiştir. Diğer ülkelerde ise

milli gelirin yüzdesi olarak toplam yatırımların payı ciddi şekilde azalma göstermiştir. İç savaşlar neticesinde üretim gücü ciddi olarak azalan bu ülkelerde, yatırımlara ayrılan pay arttırılmaz ise uzun dönemde büyüme ve işsizlik gibi makroekonomik göstergelerde ciddi bozulmalar ve toplumsal huzursuzlukların daha da artması olasıdır. Diğer yandan yatırıma ayrılacak kaynakların arttırılması durumunda, çoğu ülkede zaten sorunlu olan mali dengenin riske girebileceği de unutulmamalıdır.

Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerin -önemli bir kısmının- ekonomisi içerisinde, petrol üretimi önemli bir yer tutar. Söz konusu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar petrol üretimlerini de büyük ölçüde etkilemiş ve ciddi düşüşler yaşanmıştır. Örneğin, Libya'da iç savaş ve uluslararası yaptırımların neticesinde petrol üretimi 2010 yılında günde 1,65 milyon varil iken 2011 yılında 0,47 milyon varile gerilemiştir (Masetti vd., 2013: 6). 2012 yılında ise tekrar 1,48 milyon varile çıkmıştır. Suriye'de ise petrol üretimi 2010 yılında günde 0,40 milyon varil iken, 2011 yılında 0,33 milyon varile ve 2012 yılında 0,18 milyon varile gerilemiştir. Ülkede devam eden çatışmaların ve uluslararası yaptırımların bu düşüşte etkisi büyüktür (U.S. Energy Information Administration, 2013, <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LY#data>). Benzer gelişmeler Tunus, Yemen ve İran gibi Arap Baharı'nın görüldüğü diğer bazı ülkelerde de yaşanmıştır.

Arap Baharı, etkilerinden birini de turizm sektörü üzerinde hissettirmiştir. Hem gelen turist sayıları hem de bu bağlamda turizm gelirlerinde ciddi azalışlar görülmüştür. Bu bölgede turist çeken ülkelerin başında Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Lübnan gelmektedir. Bu ülkelere gelen turist sayısı 2010 yılında 20 milyon iken, 2011 yılında 15 milyona gerilemiştir. Bu gerilemiş 2012 yılında bir miktar iyileşmiştir. Ama hala eski düzeylerinin altında seyretmektedir. Bununla beraber, en keskin düşüşler ise % 40'lara varan oranlarla Mısır ve Tunus'ta yaşanmıştır (Masetti vd., 2013: 6-7). Turist sayılarındaki bu azalma turizm gelirlerine de yansımıştır. Bölgenin en çok turist çeken ülkelerinden biri olan Mısır'da 2010 yılındaki turizm gelirleri 13,6 milyar dolar iken, 2011 yılında 9,3 milyar dolara gerilemiştir. Benzer durum çok turist çeken ülkeler arasında yer alan Ürdün ve Tunus için de geçerlidir. Tunus'ta 2010 yılındaki turizm gelirleri 3,5 milyar dolar iken, 2011 yılında 2,5 milyar dolara gerilemiştir. Ürdün'de de aynı dönemde 4,4 milyar dolardan 3,8 milyar dolara düşmüştür (The World Bank, 2013, <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx>). 2012 yılında ise artan turist sayısı ile beraber turizm gelirleri bir miktar artış göstermiştir.

Arap Baharı yaşayan ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımlar da azalma göstermiştir. Fakat bu azalışın arkasındaki tek neden elbette Arap Baharı değildir. 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik kriz de bu azalışa sebep olmuştur. Bölgeye gelen doğrudan yabancı yatırımların payı % 50'ye yakın düzeyde azalmıştır. Bu azalışın en çok görüldüğü ülkeler ise Mısır, Tunus ve Lübnan olmuştur (Masetti vd., 2013: 7).

Bütün bu gelişmelerin doğrultusunda Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde özellikle 2011 yılında ülke paraları değer kaybetmiş, rezervler giderek erimiş ve borsalardaki işlem hacimleri daralarak değer

kaybetmiştir. 2012 yılında bu göstergeler bir miktar düzelmeye başlasa da henüz tam bir iyileşme sağlanamamıştır. Söz konusu ülkelerdeki gerginliklerin devam etmesinin ve talep edilen siyasi ve ekonomik reformların tamamlanamamasının bunda payı büyüktür.

6. ARAP BAHARI'NIN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Arap Baharı sadece ilgili ülkelerin yaşam koşulları ve ekonomisini değil, aynı zamanda bu ülkelerle ekonomik ilişkileri olan ülkeleri de olumsuz etkilemiştir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Bu ülkelerle derin tarihi, sosyal, kültürel ve politik ilişkileri olan Türkiye, aynı zamanda bu ülkelerin çoğu ile ortak bir coğrafyada, hatta sınırlarındadır. Son 10 yılda bu ülkelerin birçoğu ile artan ekonomik ilişkiler de göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisi açısından Arap Baharı daha bir önem arz eder.

Arap Baharı'nın Türkiye ekonomisine ilk ve en belirgin etkisi petrol fiyatları ve petrol ithalatı konusundadır. Çünkü, Arap Baharı ülkeleri dünya petrol üretimi ve ihracatının önemli bir bölümünü gerçekleştirmektedirler. Türkiye de petrole bağımlılığı ve dolayısıyla petrol ithalatı dış ticareti içerisinde oldukça önemli olan bir ülkedir. Coğrafi yakınlığın da etkisiyle petrol ithalatının neredeyse tamamına yakını bu ülkelerden gerçekleştirmektedir. Tablo 2'de bu durum gösterilmiştir. Diğer petrol ithal ettiği ülkeler olan Rusya, Kazakistan ve İtalya'dan petrol ithalatını son yıllarda ciddi oranda azaltırken, bunu Arap Baharı ülkeleri olan İran, Irak, Suudi Arabistan ve Libya'dan ithalatını arttırarak telafi etmiştir. Libya'dan iç savaş sırasında sıfırlanan petrol ithalatı 2012 yılında ciddi oranda artmıştır. Arap Baharı öncesi Suriye'den petrol ithalatı artmak eğilimindeyken, tüm ilişkiler gibi bu konuda da ilişkiler sıfırlanmış ve petrol ithalatı durmuştur. Türkiye ekonomisinin istikrarı için bu ülkelerdeki istikrarın temini, dolayısıyla petrol ithalatının da güvende olması büyük önem arz eder.

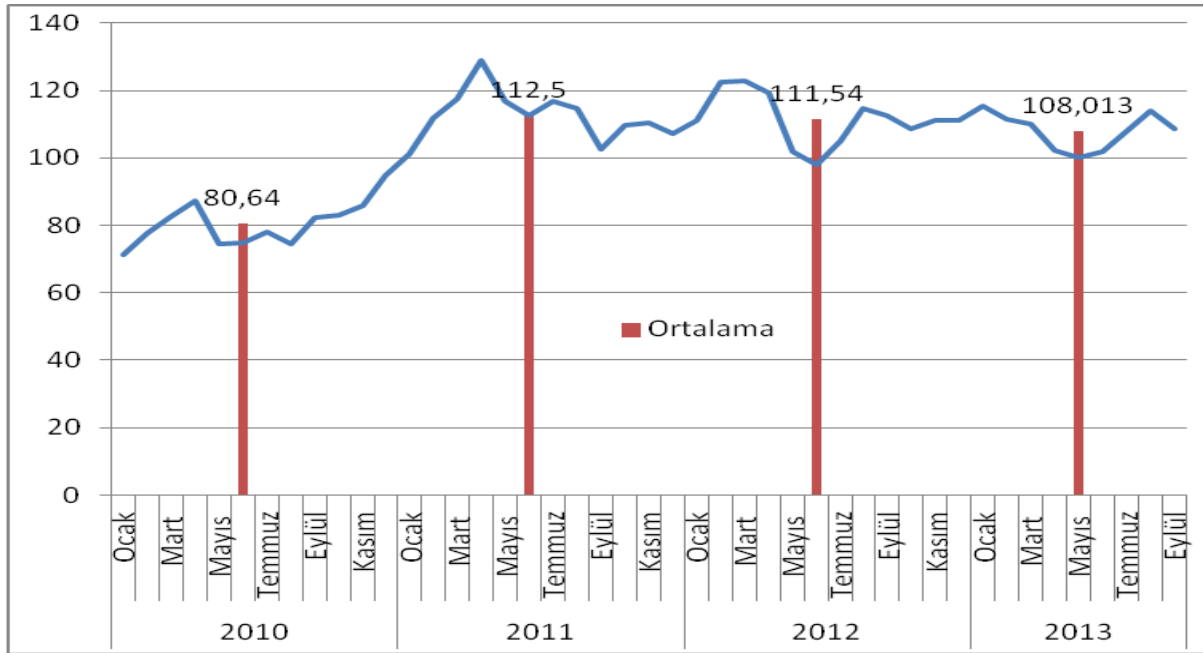
Tablo 2. Ülkelere Göre Türkiye'nin Ham Petrol İthalatı (1.000 Ton)

Ülke	Miktar				Pay (%)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
İran	3.228	7.261	9.287	7.561	22,7	43,1	51,3	38,8
Rusya	5.762	3.320	2.131	2.113	40,6	19,7	11,8	10,8
S.Arabistan	2.096	1.953	1.965	2.823	14,8	11,6	10,9	14,5
Irak	1.733	2.001	3.071	3.739	12,2	11,9	17,0	19,2
Kazakistan	522	1.786	1.186	1.414	3,7	10,6	6,6	7,3
Suriye	160	406	255	-	0,0	2,4	1,4	0,0
İtalya	249	110	116	258	1,8	0,7	0,6	1,3
Azerbaycan	77	-	81	161	0,5	0,0	0,4	0,8
Libya	139	-	-	1.019	1,0	0,0	0,0	5,2
Gürcistan	36	-	-	-	0,3	0,0	0,0	0,0
Toplam	14.192	16.837	18.092	19.485	100	100	100	100

Kaynak: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2013) "Petrol Piyasası Sektör Raporu 2011", EPDK Petrol Piyasası Daire Başkanlığı, Ankara, s. 20 ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2013) "Petrol Piyasası Sektör Raporu 2012", EPDK Petrol Piyasası Daire Başkanlığı, Ankara, s. 14

Arap Baharı ile birlikte petrol fiyatları ciddi şekilde yükselmiştir. Bir yandan bu ülkelerde iç savaşlar neticesinde petrol üretiminin aksaması, diğer yandan politik belirsizlikler neticesinde petrol fiyatları hızla yükselmiştir. Grafik 1’de bu durum gösterilmiştir. Arap Baharı öncesinde, 2010 yılında petrol fiyatları varil başına ortalama 80,64 dolar iken, 2011 yılında ortalama 112,5 dolara yükselmiştir. 2012 yılında Brent petrolünün varil fiyatı ortalama 111,54 dolar ve 2013 yılında ise 108,013 dolar olmuştur. Elbette bu fiyat artışının tamamının Arap Baharı kaynaklı olduğu da söylenemez. Fakat önemli bir kısmının Arap Baharı’ndan kaynaklandığını söylemek de yanlış olmaz.

Grafik 1. Brent Petrolü Varil Fiyatları (ABD Doları)

Kaynak: Investing.com, (2013) <http://tr.investing.com/commodities/brent-oil-advanced-chart>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2013)

Türkiye'nin dış alımları içerisinde petrolün önemli bir kalem olduğu düşünülürse petrol fiyatlarındaki bu yükselişin Türkiye ekonomisine ciddi bir maliyet yüklediği ortadadır. Varil başına ortalama 30 dolarlık bu yükseliş süreci içinde Türkiye ekonomisine ağır bir yük oluşturmaktadır. Kaba bir hesapla bu fiyat artışının Türkiye ekonomisine bugüne kadar 2 milyar dolardan fazla bir ek maliyet yüklediği söylenebilir.

Arap Baharı'nın Türkiye ekonomisine etkisi konusunda bakılması gereken önemli bir gösterge, bu ülkelerle yapılan dış ticaretin nasıl değiştiğidir. Tablo 3’de Arap Baharı ülkelerinden Türkiye’nin yaptığı ithalat ve ihracatın toplam ithalat ve ihracatı içerisindeki payı gösterilmiştir. Mutlak rakamlar yerine oransal verilerin kullanılmasının nedeni, bu ülkelerin Türkiye’nin ithalat ve ihracatındaki göreceli payının değişip değişmediğini değerlendirmektir. Türkiye’nin Arap Baharı ülkelerinden yaptığı ithalatın toplam ithalatı içerisindeki payı bu süreçten pek etkilenmemiştir denilebilir. 2010 yılında bu

ülkelerin tamamından yapılan ithalat, Türkiye'nin toplam ithalatının % 7'si kadarken, 2011 ve 2012 yılında da aynı seyrini korumuştur. 2013 yılında da ciddi bir değişim görülmemektedir. Bu ithalatın önemli bir bölümü de (yaklaşık % 5 civarı) İran'dan yapılan ithalattır. Elbette bunun asıl nedeni de İran'dan yapılan petrol ithalatıdır. Nihayetinde Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde bu ülkelerden yapılan ithalat –petrol dışında- ülke ekonomisini etkileyebilecek ağırlıktan uzaktır.

Tablo 3. Arap Baharı Yaşayan Ülkelerden Yapılan İthalat ve İhracatın Toplam İçindeki Payı (%)

	2009		2010		2011		2012		2013 (Ocak-Temmuz)	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Fas	0,167	0,586	0,214	0,548	0,174	0,683	0,182	0,666	0,228	0,815
Cezayir	0,546	1,740	0,576	1,321	0,478	1,090	0,391	1,189	0,249	1,458
Tunus	0,167	0,632	0,151	0,627	0,104	0,595	0,083	0,523	0,104	0,553
Libya	0,254	1,757	0,229	1,697	0,058	0,554	0,176	1,403	0,141	1,969
Mısır	0,455	2,545	0,499	1,976	0,574	2,045	0,567	2,413	0,635	2,215
Moritanya	0,000	0,022	0,001	0,033	0,006	0,056	0,002	0,073	0,001	0,083
Lübnan	0,077	0,674	0,123	0,543	0,117	0,532	0,075	0,555	0,077	0,500
Suriye	0,157	1,392	0,244	1,620	0,140	1,193	0,029	0,327	0,035	0,594
Irak	0,086	5,016	0,083	5,300	0,036	6,160	0,063	7,098	0,041	7,457
İran	2,417	1,982	4,120	2,673	5,174	2,661	5,058	6,508	4,335	3,287
Ürdün	0,014	0,446	0,023	0,502	0,028	0,376	0,041	0,506	0,026	0,525
S. Arabistan	0,550	1,731	0,744	1,947	0,831	2,048	0,918	2,411	0,778	2,416
Bahreyn	0,017	0,111	0,039	0,151	0,046	0,119	0,067	0,137	0,067	0,145
Umman	0,012	0,103	0,021	0,114	0,023	0,159	0,022	0,176	0,065	0,261
Yemen	0,000	0,371	0,001	0,290	0,000	0,202	0,000	0,319	0,000	0,418
Bölge Toplamı	4,919	19,109	7,068	19,342	7,790	18,474	7,673	24,303	6,781	22,697

Kaynak : TÜİK (2013), http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2013)

İhracat kaleminde ise durum biraz farklıdır. Bu ülkelere yapılan ihracat son yıllarda artmakta ve çeşitlenmektedir. 2002 yılında Türkiye'de yönetime geçen AKP hükümetinin Arap coğrafyasına yönelik ekonomi politikalarının bu gelişmede etkili olduğu ifade edilebilir. Bu ülkelerle daha yakın ilişkiler kurma ve ekonomik ilişkileri artırma yönündeki adımlar sayesinde özellikle ihracat kaleminde bir çeşitlenmenin ve artışın olduğu görülür. 2010 yılında toplam ihracatın % 19,342'si bu ülkelere yapılırken, 2011 yılında Arap Baharı'nın başlamasıyla bu oran % 18,474'e düşmüş, fakat 2012 yılında % 24,303'e yükselmiştir. 2013 yılında da bu oran korunacak gibi görünmektedir. Bu ülkeler içerisinde özellikle Irak, İran, Suudi Arabistan, Mısır, Libya ve Cezayir'e yapılan ihracat miktarı önemli bir yer tutmaktadır. Irak, İran, Suudi Arabistan, Mısır, Fas, Moritanya, Libya, Umman ve Yemen'e yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı Arap Baharı ile birlikte artarken; Tunus, Suriye ve Bahreyn'e yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı ise önemsiz derecede de olsa azalmıştır. İran'a yapılan ihracatın toplam içerisindeki payının son yıllarda artarken, 2013 yılında azalma eğilimine girmesi ise bu ülkeye yapılan altın ihracatının 2013 yılında azalmış olmasındandır.

Bu konu son yıllarda oldukça dikkat çekmiş ve ekonomi çevrelerinde yoğun tartışma yaratmıştır. Avrupa ve Batı ülkelerinin ciddi bir darboğazda bulunduğu günümüzde toplam ihracat içerisinde bu ülkelere yapılan ihracatın payının artırılmış olması elbette Türkiye adına başarı olarak görülmelidir. Bu eğilimin devam ettirilmesi Arap Baharı'ndan Türkiye'nin en önemli kazancı olacaktır.

Arap Baharı ülkelerinden yapılan dış ticaretin bu gelişimi yanında, bu ülkelere gelen turist sayısındaki gelişim de Türkiye ekonomisi için büyük önem arz eder. Çünkü turizm sektörü son yıllarda Türkiye'nin önemli bir gelir kaynağıdır ve bu kaynak sürekli artış eğilimindedir. Arap Baharı ülkeleri de Türkiye'nin son yıllarda çeşitlendirdiği turist kompozisyonu içerisinde giderek önemi artan konumdadır. Bu nedenle, Arap Baharı sonrasında bu ülkelere gelen turist sayısındaki değişim Türkiye ekonomisi açısından önem taşır.

Tablo 4. Arap Baharı Yaşayan Ülkelerden Gelen Turist Sayısı ve Toplam Turistler İçindeki Payı (%)

Milliyet	Turist Sayısı				Pay (%)			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Yabancı Toplamı	27 077 114	28 632 204	31 456 076	31 782 832	100	100	100	100
İran	1 383 261	1 885 097	1 879 304	1 186 343	5,11	6,58	5,97	3,73
Bahreyn	9 090	9 375	9 712	13 342	0,03	0,03	0,03	0,04
Irak	285 229	280 328	369 033	533 149	1,05	0,98	1,17	1,68
Lübnan	71 771	134 554	137 110	144 491	0,27	0,47	0,44	0,45
Suriye	509 679	899 494	974 054	730 039	1,88	3,14	3,10	2,30
Suudi Arabistan	66 938	84 934	116 711	175 467	0,25	0,30	0,37	0,55
Umman	5 203	5 408	5 998	7 959	0,02	0,02	0,02	0,03
Ürdün	87 694	96 562	94 914	102 154	0,32	0,34	0,30	0,32
Yemen	6 181	6 344	8 066	11 826	0,02	0,02	0,03	0,04
Cezayir	91 222	67 954	84 844	104 489	0,34	0,24	0,27	0,33
Fas	65 875	57 447	68 645	77 884	0,24	0,20	0,22	0,25
Libya	64 721	60 917	53 562	213 890	0,24	0,21	0,17	0,67
Mısır	66 912	61 560	79 665	112 025	0,25	0,22	0,25	0,35
Tunus	56 707	57 855	63 176	86 595	0,21	0,20	0,20	0,27
Bölge Toplamı	2 770 483	3 707 829	3 944 794	3 499 653	10,23	12,95	12,54	11,01

Kaynak : TÜİK (2013), http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 , (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2013)

Tablo 4'de Arap Baharı ülkelerinden gelen turist sayısı ve bunların toplam turistler içerisindeki payının gelişimi gösterilmiştir. 2010 yılında Türkiye'ye bu ülkelere gelen toplam turist sayısı 3.707.829 iken, bu sayı 2011 yılında 3.944.794 ve 2012 yılında da 3.499.653 olmuştur. Türkiye'ye gelen toplam turistler içerisinde bu bölgeden gelen turistlerin oranı ise 2010 yılında %12,95 iken, 2011 yılında %12,54 ve 2012 yılında da %11,01 olmuştur. Özellikle 2012 yılındaki azalış önemlidir. Arap Baharı sonrasında bu bölgeden Türkiye'ye gelen turist sayısı ve bunların toplam turistler içerisindeki oranı azalış göstermiştir. Bu bölgeden Türkiye'ye gelen turistlerin önemli bir bölümü İran, Suriye ve

Irak'tan gelmektedir. Diğer tüm bölge ülkelerinden gelen turist sayısı artış gösterirken, İran ve Suriye'den gelen turist sayısında azalış olmuştur. Bu ülkelerin toplam içerisindeki ağırlığı nedeniyle, bölgedeki turist sayısındaki oransal azalışta etkili olmuştur. Arap Baharı nedeniyle bölgede devam eden kaos yüzünden, turizm sektörünün Arap Baharı'ndan olumsuz etkilendiği ve bu olumsuzluğun bir süre daha devam edebileceği öngörülmektedir.

Türkiye ekonomisinin Arap Baharı'ndan olumsuz etkilendiği bir alan turist sayısındaki azalışsa, bir diğer olumsuz etki de mülteci sayısındaki artıştır. Suriye'de şiddetlenen iç savaş sonucunda Türkiye ciddi bir mülteci akınına uğramıştır. Türkiye'ye sığınan mülteciler için 8 ilde 21 kamp kurulmuştur. Türkiye'de, Eylül 2013 itibarıyla kayıtlı 510 bin Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bunların 201 bini kamplarda kalırken, geri kalanı ise kendi imkanlarıyla ev kiralarak kalmaktadırlar. Bunlara yaşamlarını devam ettirebilmeleri için devlet tarafından yardım edilmektedir. Kamplardaki 201 bin mültecinin tüm ihtiyaçları karşılanırken, kayıtlı olup kamplarda kalmayan diğer mültecilere de gıda, hijyen, risk eğitimi ve sağlık hizmetleri desteği verilmektedir. Suriyeli mültecilere Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) üzerinden yapılan yardımlar, Birleşmiş Milletler standartlarına uygun olarak bugüne kadar 2 milyar doları aşmıştır. Mülteciler için elektronik kart programına geçilmiştir. Bunun yanında Kızılay, 113 bin 248 kişiye her ay 80 TL yüklenen nakit kart dağıtmıştır. AFAD, Kızılay, Valilikler ve STK'ların yardım ettiği Suriyeli mültecilerinin günlük maliyetinin ise kişi başı 7 dolar olduğu belirlenmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerinin tüm ihtiyaçlarının neredeyse tamamı Türkiye'nin kendi imkanlarıyla karşılanmaktadır. Birleşmiş Milletler ve uluslararası yardım kuruluşlarından yeterli desteğin sağlanamadığı resmi makamlarca da ifade edilmektedir (Yeni Asır Gazetesi, 2013, <http://www.yeniasir.com.tr/Gundem/2013/09/13/suriyeli-multecinin-bir-gunluk-maliyeti-7-dolar>). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (The United Nations High Commissioner For Refugees: UNHRC) verilerine göre; Türkiye'ye yapılan mülteci yardımları 2012 yılında 32,3 milyon dolardan, 2013 yılında 43,1 milyon dolara yükselmiştir. Bu yardımların artışındaki temel neden Suriyeli mültecilerin sayısındaki hızlı artıştır. Suriye Krizinin gelişimine bağlı olarak bu bütçenin gözden geçirilerek daha arttırılabileceği ifade edilse de (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2013, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48e0fa7f&submit=GO>) bu rakamlar Türkiye'nin üstlendiği maliyetlerin oldukça altında kalmaktadır.

Mülteci sayısındaki bu artışın Türkiye ekonomisine maliyeti, elbette sadece mültecilere yapılan yardımlarla sınırlı değildir. Bu doğrudan maliyetin yanında birtakım dolaylı maliyetler de Türkiye ekonomisini tehdit etmektedir. Bunların başında da kayıt dışı istihdamın artışı gelmektedir. Yüz binleri bulan mülteciler aynı zamanda buldukları illerde ucuz ve kayıt dışı istihdam kaynağı oluşturmaktadırlar. Zaten ciddi bir kayıt dışı ekonomisi bulunan Türkiye açısından bu önemli bir tehdittir. Suriyeli mülteciler aynı zamanda ucuz işgücü arzı ile - en azından kayıt dışı sektörde - ücretlerin düşmesini sağlayabilirler. Elbette üretici açısından bu önemli bir avantaj olarak görülebilirse de, özellikle bu mültecilerin yoğun olarak yerleştiği Güneydoğu Anadolu bölgesindeki işsizlik oranlarının ve kayıt dışı ekonominin yüksekliği yanında bu bölgelerdeki düşük gelir ve adaletsiz gelir dağılımı düşünüldüğünde ciddi bir sorun kaynağı olarak görülebilir. Aynı zamanda kayıt dışı ve ucuz işgücü arzı ile işsizlik oranlarının da yükselmesi gündeme gelecektir. Elbette bu tür sorunların ortaya çıkarabileceği dolaylı etkiler göz önüne alındığında, bu durumun Türkiye ekonomisi açısından kayda değer bir konu olduğu değerlendirilebilir.

7. SONUÇ

Türkiye'nin yakın coğrafyasında yaklaşık üç yıldır devam eden ve Arap Baharı olarak adlandırılan sosyo-politik hareketler, bölge ülkelerini olduğu kadar Türkiye'yi de ciddi şekilde etkilemektedir. Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı çok yönlü etkiler bulunmaktadır. Siyasal, kültürel, sosyal ve askeri etkiler yanında ekonomik yansımalar da dikkatle ele alınmalıdır. Şu ana kadar elde edilen veriler, Arap Baharı'nın ekonomik etkilerini ve olası sonuçlarını değerlendirmek için ciddi bir ipucu vermektedir. Elbette henüz sürecin kaotik aşaması devam etmektedir. Dolayısı ile böylesi bir ortamda çok sağlıklı öngörülerde bulunabilmek de hayli zor görünmektedir. Fakat şu ana kadar ortaya çıkan durum ve mevcut veriler, sürecin Türkiye ekonomisine olumlu ve olumsuz yansımaları ve bundan sonraki süreçte karşılaşılabilecek riskler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. İçinde bulunulan durum itibarıyla, kamuoyu tarafından konunun daha çok politik boyutları dikkate alınsa da, ekonomik boyut da ihmal edilmemelidir.

Arap Baharı öncelikle petrol fiyatlarının yükselmesi nedeniyle petrol ithalatçısı bir ülke olarak Türkiye'ye önemli bir maliyet getirmiştir. Kronik şekilde cari açığı bulunan bir ülke olarak Türkiye açısından bu önemli bir yük teşkil eder. Aynı şekilde Türkiye, bu süreçte bu bölgelerden gelen turist sayısı bakımından belli bir kayba uğramıştır. Bu da Türkiye açısından önemli bir kayıp olarak kayda geçirilebilir. Bununla beraber, bu ülkelerle olan ithalatımızın

bu süreçten etkilenmesinin yanında, bölge ülkelerine olan ihracatımızın belirgin şekilde arttırılabilmiş olması ise önemli bir başarı olarak görülmelidir. Türkiye açısından en büyük sorun, Suriyeli mülteciler konusundadır. Sayıları 500.000’i aşan mülteciler için Birleşmiş Milletler ve uluslararası camianın yeterli yardımı yapmaması, bir yandan Türkiye’ye ciddi bir maliyet yüklerken, diğer yandan da bu mültecilerin kayıt dışı ve ucuz işgücü olarak istihdamı potansiyel sorun alanları oluşturmaktadır. Bu nedenle, özellikle bu konuda sorun alanlarını ortadan kaldırıcı önlemler ivedilikle alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Allansson, M., J. Baumann, S. Taub, L. Themner ve Wallenstein, P. (2012) “The First Year of the Arab Spring”, SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security, Stockholm International Peace Research Institute, pp.45-56.
- BM Yüksek Mülteciler Komiserliği (2013). “2013 UNHCR country operations profile – Turkey”, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/txis/vtx/page?page=49e48e0fa7f&submit=GO> (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2013).
- Buzkıran, D. ve Kutbay, H. (2013) “Arap Baharı’nın Türkiye’ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5 (1): 147-162.
- Doğan, G. ve Durgun, B. (2012) “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15: 61- 90.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2013) Petrol Piyasası Sektör Raporu 2011, EPDK Petrol Piyasası Daire Başkanlığı, Ankara.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (2013) Petrol Piyasası Sektör Raporu 2012, EPDK Petrol Piyasası Daire Başkanlığı, Ankara.
- IMF (2013) World Economic Outlook Database, <http://www.imf.org>, (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2013)
- Investing.com (2013) <http://tr.investing.com/commodities/brent-oil-advanced-chart>,(Erişim Tarihi: 27 Eylül.2013)
- Malik, A. ve Awadallah, B. (2013) “The Economics of the Arab Spring”, World Development, 45: 296-313.
- Masetti, O., Körner, K., Forster, M. ve Friedman, J. (2013) “Two Years of Arab Spring: Where are we now? What’s next?” M. L. Lanzeni (Ed.). Current Issues Emerging Markets. Deutsche Bank Research Management, Frankfurt am Main/Germany.

Montalvo, J. G. (2012). “The Arab Spring in the MENA Region: it is not the economy”, Loyala eCommons, Topics in Middle Eastern and African Economies, 14 (September): 1-5, <http://www.luc.edu/orgs/meea/volume14/PDFS/Opening%20Speech.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2013).

Szajkowski, B. (2011). “Sosyal Medya Araçları ve Arap Baharı”, Alternatif Politika, 3 (3): 420–432.

The World Bank (2013). “World DataBank: International Tourism, Receipts”. <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2013).

TÜİK (2013) http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 , (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2013)

U.S. Energy Information Administration (2013). “Independent Statistics and Analysis: Countries”. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=LY#data> (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2013).

Yeni Asır Gazetesi (2013) <http://www.yeniasir.com.tr/Gundem/2013/09/13/suriyeli-multecinin-bir-gunluk-maliyeti-7-dolar>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2013)